

ARTICLE INFO

Received: 20th October 2021

Accepted: 25th October 2021

Online: 30th October 2021

KEY WORDS

корхона, инвестиция,
тадбиркор,
тадбиркорлик,
ресурслар, рақобат,
менежмент, бозор,
иқтисод, самара

КИЧИК БИЗНЕС ТАРМОҚЛАРИГА ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ЭТИШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Сарибаева Азадажан Баратбаевна

Менежмент кафедраси ассистенти

Наманган муҳандислик технология институти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5651481>

ABSTRACT

Мақолада кичик бизнес тармоқларига инвестицияларни жалб этиш ва ривожлантириш муаммолари, уларнинг ечимлари, истиқболдаги йўналишлари акс эттирилган

Кириш. Мамлакат иқтисодиётига хорижий инвестицияларнинг жалб қилиниши технологияларни ишга солади, инсон капиталини шакллантиришга ёрдам беради, халқаро савдо интеграциясига ҳисса қўшади, рақобатбардош ишбилармонлик муҳитини яратишга ёрдам беради ва корхона ривожланишини, фаолият узлуксизлигини таъминлайди. Буларнинг барчаси пировардида қашшоқликни камайтиришнинг энг кучли воситаси бўлган юқори иқтисодий ўсишга ёрдам беради. Бундан ташқари, тинвестициялар иқтисодий имтиёزلардан ташқари, хорижий инвестициялар қабул қилувчи мамлакатда экологик ва ижтимоий шароитларни яхшилашга ҳам ёрдам бериши мумкин.

Экологик ва ижтимоий шароитлар маҳаллий жамоалар билан ижобий алоқаларнинг йўқлигини, инвестицияларнинг зарарли экологик таъсирини, айниқса, қазиб олиш ва оғир саноат тармоқларида, ижтимоий узилишларни, тез тижоратлаштириш ҳамда миллий бозорларда рақобатга таъсирини ўз ичига олади. Шуни таъкидлаш жоизки, баъзи қабул қилувчи давлатлар халқаро миқёсда фаолият кўрсатаётган корхоналарга тобора ортиб бораётган қарамликни сиёсий суверенитетнинг йўқолиши сифатида қабул қиладилар. Бу эса ўз навбатида, мамлакатда фаолият юритаётган нафақат кичик бизнес субъектларининг балки, йирик корхоналарнинг ҳозирги иқтисодий ривожланиш ҳолатида, хорижий инвестициялар орқали киритиладиган

технологиялар ёки ноу-хау имкониятларидан фойдалана олмаслигига олиб келиб, кутилган самарадорликка эришиш имконини бермайди.

Тадқиқот методологияси. Ушбу масалаларнинг илмий-методологик назарий жihatлари буюк иқтисодчилар томонидан ўрганилган. Иқтисодчи олимлардан дастлабки тадқиқотлари А. Тюрго, Ф. Кене, А. Смит ва Ж.Б. Сей каби олимларнинг илмий-тадқиқотларида тадбиркорлик фаолияти ўрганилган, тадқиқ этилган. Бироқ, ҳозирга қадар жамоатчилик фикрида “Тадбиркорлик” тушунчасининг кўп маънолилиги сақланиб қолмоқда. Шу билан бирга, тадбиркорлик фаолиятида иқтисодий ресурслардан фойдаланиш билан боғлиқ масалалар бўйича А.О.Блинов, М.М.Максимцев, В.Я.Горфинкел, Е.М.Купряков каби россиялик иқтисодчи олимларнинг илмий асарларида таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Натижа ва муҳокамалар. Инвестицияларнинг макроиқтисодий рағбатлантирилишидан ташқари, ресурсларни қабул қилиш самарадорлигини ошириш, ташқи савдо оқими ўртасидаги боғлиқлик, қабул қилинаётган мамлакатнинг бизнес сектори каби йўналишлар орқали иқтисодий ўсишнинг таркибий омилларига бевосита таъсир кўрсатади. Кўпгина эмпирик тадқиқотлар шуни кўрсатадики, хорижий инвестициялар қабул қилувчи мамлакатларда ишлаб чиқариш самарадорлигига ҳам, даромадларнинг ўсишига ҳам ҳисса қўшади. Шунингдек, ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлар иқтисодиётига киритилаётган бир ҳил

миқдордаги инвестиция турлича самарадорликка эга бўлади. Шу боис, турли даражадаги мамлакатлар иқтисодиётга киритилаётган инвестиция самарадорлигини баҳолашда уларни таққослаш мумкин бўлмасдан балки, таққослама таҳлил ўтказишда тенг даражадаги ривожланган мамлакатларни танлаш лозим.

Инвестицияларнинг ҳудудий томони ҳар доим маълум бир мамлакат, минтақа ёки ҳудудга тегишли бўлишига қараб ўзгариб туради. Шу сабабли, ҳудуднинг инвестицион жозибадорлигини баҳолаш ҳар қандай инвестиция лойиҳасини қабул қилишнинг энг муҳим жиҳати ҳисобланади. Бу инвестор ва умуман, минтақа иқтисодиётини келгуси оқибатларини аниқлашга ёрдам беради. Вазият қанчалик мураккаб бўлса, инвестор шунча кўп мамлакатлар ва ҳудудлардаги инвестицион муҳитни эксперт баҳолаш натижаларига таяниши керак. Бу эса ўз навбатида, инвестиция қарорлари жараёни нуқтаи назаридан энг қийин танловлардан биридир. Шу маънода, инвестиция қарорлари жараёни одатда кўп йўналишли бўлган омиллар ва тенденцияларни кўп ўзгарувчан ва кўп мезонли баҳолашга асосланган.

Ҳудудлар ўртасида инвестицион салоҳиятни таққослаш хорижий ва миллий сармоядорлар учун ҳуқуқий шартлар, капитал экспорт қилиш имконияти, миллий валютанинг ҳолати, мамлакатдаги сиёсий вазият ва инфляция даражаси хусусиятларини ўз ичига олган экспертлар кўламига асосланган бўлиши керак. Кўрсаткичлар

диапазони, одатда, инвесторлар ҳисобга оладиган шартларнинг тўлиқ спектрини акс эттириш учун етарли даражада аниқ эмас эди, бироқ баъзи маълумотларни олиш имконини беради ва бу асосида сармоя киритиш тўғрисида қарор қабул қилиш мумкин бўлади.

Ўтган асрнинг 80 -йиллари охирида иқтисодиёти ўтиш даври ва ўзига хос сармоявий шароитга эга бўлган мамлакатларнинг хурматли тоифасининг пайдо бўлиши махсус услубий ёндашувларни ишлаб чиқишни талаб қилди. Бу мамлакатлар учун 1990 -йилларнинг бошларида бир нечта эксперт гуруҳлари (Plan Econ, Fortune ва Multinational Business konsalting компаниялари ва бошқалар) мустақил равишда инвестицион жозибадорликни қиёсий баҳолашнинг соддалаштирилган методологиясини ишлаб чиқдилар¹. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, улар ушбу методологияда нафақат шарт - шароитларни, балки инвестиция натижаларини, мамлакатнинг глобал иқтисодий марказларга яқинлигини, институционал ўзгаришларнинг кўламини, ислохотларнинг ҳолати ва истиқболларини, шунингдек, меҳнат ресурсларининг сифатини ҳисобга олдилар.

Мамлакатимизда соҳа бўйича олиб борилган ислохотлар жараёнининг баъзи элементларининг ўзи ўсиш учун мос муҳитни яратишга тўсқинлик қилди, шу билан бирга ички ва хорижий сармояларни самарали бирлаштириш мумкин бўлган муҳитни яратиши мумкин бўлган институционал ҳамда

инфратузилмавий ислохотлар кўпинча назоратсиз қолдирилди. Ривожланган давлатлар услубидаги бозор ривожланиши кичик бизнес субъектларининг мақбул таваккалчилик даражасида ишлашни таъминлаш учун қўллаб-қувватловчи институционал тузилмаларни, солиқ ва ҳуқуқий асосларни, қўллаб-қувватловчи маданият ва ахлоқни талаб қилади. Бу эса ўз набатида келтириб ўтилганларнинг барчасини аҳоли ўртасида тарихий ва табиий равишда натижаси бўлиши керак.

Ўзбекистон Республикасининг маданий мероси ҳам ҳамкорлик иқилмоқчи бўлган давстлабки ҳамкор давлатларга нисбатан сармояларга ишонч билан қараган бўлсада, айрим салбий ҳолатларни вужудга келиши билан уларга шубҳа билан қарайдиган муҳитни яратди. Ҳозирги кунда кўпчилик ҳамкор давлатларнинг сармоядаги иштироки, айниқса табиий ресурсларни ўзлаштириш ва эксплуатацияси (нефть, газ қазиб олиш ва уни қайта ишлаш)га асосланганлигини кўриш мумкин.

Ҳозирги воқеликда Ўзбекистон Республикаси иқтисодиёти замонавий технологияларга жуда муҳтож. Иқтисодиётнинг бошқа соҳаларида бўлгани каби саноат соҳасидаги мавжуд технологик бўшлиқ унинг жаҳон иқтисодиёти ҳамжамиятига ва умумий цивилизация жараёнига муқаррар равишда қўшилиши муносабати билан албатта, мамлакатда маълум даражада ноқулайликларни юзага келтиради.

¹ Александров Г.А., Розов Д.В. Инновационное обновление основного капитала предприятий как одно из условий безопасности России //

Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2013. – № 37(226). – с. 2-12.

Ривожланишнинг муваффақияти асосан рақобатбардош саноат ишлаб чиқариши билан белгиланадиган жаҳон иқтисодиётига интеграцияси, етакчи ривожланган иқтисодиётлар билан мамлакатимиз мураккаб сиёсий тафовутлари фонида рўй бермоқда. Бироқ, ҳеч бир мамлакат ўз иқтисодиётини модернизация қилиш муаммосини алоҳида ҳал қила олмайди. Илғор технологияларни жалб қилмасдан, ўзимизнинг замонавий технологик базамизни яратиш имконсиз вазифадир.

Ҳозирги кунда хорижий инвестициялар ҳудудий иқтисодиётни модернизациялашнинг стратегик омили эканлиги барчага маълум. Замонавий хомашё секторининг аҳамиятига қарамай, фақат иқтисодиётнинг реал секторини модернизация қилиш уни рақобатбардош қилади. Бу борада Ўзбекистон Республикаси ҳукумати иқтисодий ўтишнинг оғриқли омилларини, шу жумладан хорижий сармояларни жалб қилиш жараёнини енгиб ўтишга ҳаракат қилмоқда. Бу саъй - ҳаракатлар орасида республиканинг барча ҳудудларида кичик иқтисодий зоналарни ва махсус иқтисодий зоналарни ташкил этилаётганлиги муҳим аҳамият касб этади.

Умуман олганда, мамлакат иқтисодиётида ва хусусан, эркин иқтисодий зоналарда кичик бизнесни иқтисодиётнинг асоси деб ҳисоблаш мумкин. Кичик бизнесга бўлган муносабат, уни қўллаб-қувватлаш, мамлакат аҳоли бандлигини, таъминлаш ва даромадини ошириш билан бирга иқтисодиётини ривожлантирувчиси сифатида

тавсифлаш мумкин. Иқтисодчилар орасида, ижобий баҳолар билан бир қаторда, кичик бизнеснинг ролига шубҳа остида баҳо берувчилар ҳам учрайди. Шуни ҳам тан олиш керакки, умуман, эркин иқтисодий зоналарнинг яратилиши илғор технологияларни ўзлаштиришга ҳали етарли даражада ёрдам бермади.

Шунга қарамай, халқаро амалиёт, аниқроғи, ривожланган давлатлар амалиёти шуни кўрсатадики, мамлакат ҳудудида эркин иқтисодий зоналар яратиш иқтисодий ривожланиш стратегияси юқори асосли ва сабабли натижаларни талқин қилмоқда. Хусусан:

биринчидан, эркин иқтисодий зоналар дастури хорижий инвестициялар жалб қилишга ижобий таъсир кўрсатади ва натижада, аҳоли жон бошига тўғри келадиган хорижий инвестицияларнинг ўсиш суръати ошади;

иккинчидан, дастур эркин иқтисодий зоналарга бой концентрацияли иқтисодиётни яратади ва техник тараққиётни оширади;

учинчидан, аҳолининг бандлиги таъминланади, даромади ва турмуш фаровонлиги ошади.

Ниҳоят, бир нечта эркин иқтисодий зоналар ва кичик иқтисодий зонага эга бўлган ҳудуд, битта эркин иқтисодий зоналар ҳамда иқтисодий кичик зонага эга бўлган ҳудудга қараганда, агломерация иқтисодиётига хорижий инвестицияларнинг ўсиши ва ишлаб чиқариш омиллари нархларининг ўзгариши учун янада жозибadorлигини намоиш этмоқда.

Хулоса ва тавсиялар.

Юқоридагиларнинг барчасидан хулоса қилишимиз мумкинки, эркин иқтисодий зоналарни яратиш иқтисодиёт учун жуда ноаниқ, шунга қарамай, халқаро амалиёт шуни кўрсатадики, эркин иқтисодий зонани яратиш инвестицияларни жалб этишга жуда ижобий таъсир кўрсатади ва бу охир -оқибат узоқ муддатли даврда барқарор иқтисодий ўсишни таъминлайди. Бу борада, маъмурий

тўсиқларни янада камайтириш, инфратузилма чекловларини олиб ташлаш, кичик бизнесни ташкил этиш тартибини соддалаштириш, божхона маъмуриятчилигини такомиллаштириш, миграция сиёсатини ишлаб чиқиш, юқори малакали хорижий мутахассисларни жалб қилиш, солиқ имтиёзларининг янги воситаларини ишлаб чиқиш каби соҳаларда фаол ишлар олиб бориш лозим.

References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони. Тошкент, “Ўзбекистон”, 2017 йил.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2017 йил 22 декабрь
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 июндаги ПҚ-3777-сон ““Ҳар бир оила - тадбиркор” Дастурини амалга ошириш тўғрисида”ги Қарори. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 08.06.2018 й., 07/08/377/1325-сон.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 7 мартдаги ПҚ-4231-сонли “Худудларда аҳолини тадбиркорликка кенг жалб қилиш ва оилавий тадбиркорликни ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори.
5. Абдуллаев Ё., Юлдашев Ш. Малый бизнес и предпринимательство. – Т.: IQTISOD - MOLIYA, 2008. 340 с.
6. RistovskaKaterina, RistovskaAneta, Conferencepaper, “Theimpactofglobalizationonthebusiness”
7. OlimSabirovichKazakov,&IlhomMahamadjanovichKamoliddinov. (2021). SOME QUESTIONS OF INCREASE OF EFFICIENCY IN ACTIVITY ENTERPRISE SUBJECTS. *Journal of Central Asian Social Studies*, 2(01), 160-169. <https://doi.org/10.37547/jcass/volume02issue01-a24>
8. KazakovO. (2020). КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ. *Архив научных исследований*, 1(2).извлечено от <https://tsue.scienceweb.uz/index.php/archive/article/view/3729>
9. Kazakov, O. S., &Ahmedkhodjaev, X. T. (2017). Fundamentals of management. *Tashkent, Ilm-Ziyo*.
10. Lutfulla Xabibullayevich Ubaydullayev, & Bakhtiyor Nabijanovich Dedajanov. (2021). THE DIGITAL ECONOMY: ADVANTAGES AND RISKS. *Journal of Central Asian Social Studies*, 2(01), 153-159. <https://doi.org/10.37547/jcass/volume02issue01-a23>

11. Catter III, J.J., Kidwell, R.E. (2014). Function, governance, and trust in successor leadership groups in family firms. *Journal of Family Business Strategy*, 5(3), 217-228. doi: 10.1016/j.jfbs.2013.06.001.
12. Chrisman, J. H., Chua, J. J., Sharma, P. (1998). Important Attributes of Successors in Family Businesses: An Exploratory Study. *Family Business Review*, 11(1), 19-34. doi: 10.1111/j.1741-6248.1998.00019.
13. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Эксмо, 2016, – 1056 с.
14. Nabijanovich, D. B. (2019). Issues of support and stimulation of exporting enterprises and ways of their elimination. *American Journal of Economics and Business Management*, 2(3), 44-56.
15. Казаков О.С. Improving the management activity of the fruit and vegetable industry . Журнал “Theoretical & Applied Science” № 12/ 2018 enterprises.
16. Казаков О.С. The Role of the Textile Industry in the Economy of Uzbekistan Журнал *Asian Journal of Technology & Management Research (AJTMR) ISSN: 2249 –0892 Vol9 Issue–2, Dec – 2019*
17. KI Muxammadjanovich... - ... ECONOMY IN THE ..., 2021 - papers.conference.sbtsue.uz 182 EFFECTIVE USE OF INNOVATION MANAGEMENT IN BUSINESS ACTIVITIES. Page 1 182 “DEVELOPMENT ISSUES OF INNOVATIVE ECONOMY IN THE AGRICULTURAL SECTOR” International scientific-practical conference on March 25-26, 2021. Web: <http://conference.sbtsue.uz/uz ...>
18. Катъкало В.С., Панибратов А.Ю. Основы бизнеса: Учебник. –СПб.: Издат. дом С.-Претерб. гос. ун-та, 2006. – 290 с.
19. Фуломов С.С. Тадбиркорлик ва кичик бизнес. – Т.: “Шарқ” нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти. 2002. – 365 б.
20. Ўзбекистонда кичик тадбиркорлик. Статистик тўплам. Тошкент, 2020 й. 190 б.
21. Эндрю Харгалон. “Управление инновациями. Опыт ведущих компаний” Учебник.-М.: ООО “И.Д.Вильяма”. 2007-304с.
22. Наманган вилояти статистика бошқармаси маълумотлари.
23. www.agro.uz сайти маълумотлари.